

ВИСЛАВА ШИМБОРСКА
НЕОБАВЕЗНА ЛЕКТИРА



Уредник
Корана Боровић

Превела
Бисерка Рајчић

Наслов оријинала
Wisława Szymborska, *Wszystkie lektury nadobowiązkowe.*
Kraków, Wydawnictwo, Znak, 2015.

Copyright © ИК Прометеј, Нови Сад 2019.

ВИСЛАВА ШИМБОРСКА

Необавезна лектира

Избор и превод са пољског
Бисерка Рајчић



ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад



(Пјер Бул, *Пријовести о милосрђу*. Превод: Хелена Коморовска, Варшава, Књига и Наука, 1966)

Пјер Бул је написао роман *Мост на реци Квај*, на основу кога је снимљен филм, који нам је досад непознат. Или, још горе од непознатог, током последње деценије увезени су многи филмови, који га, што је јасно, опонашају. Када се *Мост* појави чиниће нам се као да је из друге руке. Међутим, овде није реч ни о филму ни о роману већ о новелама, у којима нам се Бул представља као аутор црног хумора, љубитељ апсурдних ситуација, не само идиотима науке, већ и мудрима. Могуће је да се нађу и такви, који ће упамтити све приповетке. Ја сам упамтила само једну, Тајанственог свеца, који се –радња се догађа у средњем веку – обрео једнога дана у градићу губаваца и латио се масовног љубљења тих несрећника. Љубљење губаваца чинило ми се увек најраскаланијим обликом кајања. Чудим се, што су губавци допустили љубљење. Јер, ти пољупци нису могли да им пруже олакшање, већ супротно, подсећали су их колико су одбојни у очима здравих људи. Прича је невероватна, мада ако се боље замислим и није, закључно са завршетком, који, једноставно, нећу да изнесем. Причу је могао да напише По, да је предвидео... кон-

центрационе логоре. Јер, средњовековни лепрозоријум, нажалост, није ништа друго, мада писац ниједном речју не подвлачи ту аналогију, међутим, ми је без напора откривамо, онако како то одговара читаоцима двадесетог века.



(Томас Р. Хенри, *Парадокси њприроде*. Превод: Жежи Хму-
жињски; илустрације: Ј. С. Миклашевски, Варшава, Оп-
шта наука, 1967)

Волим књиге, у којима се пребројавају ноге стоноге. Читање такозване лепе књижевности садржи у себи нешто ужасавајуће. Губи се карактеристична перспектива. После читања унутрашњег монолога добро је сазнати како нпр. кијају слоновии. Књиге попут *Парадокса њприроде* на први поглед немају ничег заједничког с проблематиком лепе књижевности. Ничег? Међутим, имају заједничког читаоца. Због тога допустите да кажем коју реч у интересу свих нас.

Реч је о илустрацијама, које у популарнонаучној књи-
зи играју веома важну улогу. Ако их уопште нема, што је
могуће, мада то причињава дубок бол, тако да то себи
можемо објаснити као вишу техничку немогућност. Али,
ако их има, морају лојално и прецизно да нас информишу
о изгледу разматраних животиња. Графичке импресије,
етиде или произвољне варијације ту су крајње неодгова-
рајуће. Не очекујем визију поносног уметника, већ савес-
ност ваљаног занатлије. „Какав је коњ, свако види”, кратко
и сажето изјавио је наш саски енциклопедиста, отац Бене-

дикт Хмјеловски¹. Молим вас, узмите у обзир да се горње начело не односи на мешинасте кречетуше.

¹ Бенедикт Хмјеловски (1700–1763), католички писац, кијевски каноник, живео је на двору аристократе Јана Јаблоновског, као учитељ његове деце, аутор низа теолошких расправа и једне од првих пољских енциклопедија, која је објављена под насловом *Нова Аџина*. (Прим. прев.)



(Фјодор Шаљапин, *Сећања на мој живој*, друго издање; Превод с руског: Лудвика Раковска. Краков, Пољско издавачко предузеће, 1967)

Шаљапин је био присталица улажења на сцену на живом коњу. Дух времена је захтевао да у позоришту све буде солидно и стварно, не само интриге. Ако је била потребна шума, у парку је чупано дрвеће и постављано на сцену у саксијама. Шаљапин је поред заводљивог гласа имао и непросечан, карактеристичан таленат. Многи његови закулисни сукоби састојали су се у томе што је од партнера захтевао, да с истим веризмом као и он прожимавају своје улоге.

Замислимо Виспјањског² који као – рецимо – утицајан издавач захтева од писца не само текстове већ и својеручне илустрације. Од људи се не могу захтевати два талента истовремено. Лично ми уопште не смета ако је певач пободен на сцени као колац, само ако лепо пева и тотално заборавља на исправну дикцију. После читања *Сећања*, поготову њихове прве половине, била бих скло-

² Стањислав Виспјањски (1869–1907), свестрано талентован песник, драмски писац, реформатор позоришта, сликар, значајан представник Младе Пољске. (Прим. прев.)

на да Шаљапину одам и треће признање: за књижевни таленат. Међутим, у томе ми ипак смета, што је Максим Горки учествовао у настанку те књиге, с обзиром на то да је тешко поверовати како је само нумерисао странице. По свој прилици његовој опробаној руци треба да захвалимо за сликовит полет, са којим је испричано певачево ужасно детињство, године потуцања и крајње беде. Касније, када већ говори о годинама уметничког врхунца и светске славе, Шаљапин губи тај полет, много шта важно прећуткује и непрестано се због нечег оправдава. То је и даље занимљиво, али без светло-тамних контраста. Можда је боравак на самом врху славе досадан, а поглед, који се оданде пружа, магловит.



(Лајош Кашак, *Коњ умире, ијшице одлећу*. Изабрала и с мађарског превела: Грација Керењи. Варшава, Државни издавачки институт, 1967)

Лајош Кашак, нестор мађарске авангарде, навршио је ове године 80 година – толико би имао, да је жив, Блез Сандрар. Кашак је, по свој прилици, прилично рано упознао стваралаштво свог француског вршњака, с обзиром на то да је поема *Коњ умире, ијшице одлећу* написана 1922. године у техници сликовитог представљања и с композицијским планом, што указује на приличну сличност са Сандраровом *Трансисбирском железницом*. На срећу Кашак је прави песник, а не имитатор. Чари читања нису га ограничиле, већ су ослободиле и охрабриле његове властите могућности. Мађарски песник сместио је у своју поему толико личног, али другачијег, животног материјала, да ми се утврђивање формалних зависности чини прилично важним, мада другоразредним.

Сандрар описује путовање из Москве у Харбин за време Руско-јапанског рата, заузевши став савременог посматрача, који је учесник у догађајима, онолико колико мора. Млади Кашак – као „песник хируршки већ неизлечив” – ходочасти пешице из Мађарске у сањани Париз,

али као поправитељ света, трагач за идејама. С путовања вратиће се кући као социјалиста, о чему не сведоче само чињенице из биографије, већ и властита поема. У њој се налазе велика патња, много наде и симпатија према људском роду и ништа од безосећајног менторства. Тако да је штета што нас његова танка књижица не радује и другим песниковим делима из истог периода. Драга Грацијо Керењи, амбасадорко мађарске поезије у Пољској и пољске у Мађарској, помислите и на то.



(Ашвагоша, *Изабране ејске њесме*. Са санскрита превео: Анђеј Гавроњски; поговор Еугењуш Слушкјевич. Вроцлав, Осолінеум, 1966)

Аутор легенде у стиху о светом Алексеју био је просодушан човек, лишен уметничке лукавости. Није стварао за скептике, а сигурно да није имао појма о њиховом постојању. С обзиром на то, не знамо како је изгледала супруга св. Алексеја, коју је одмах после венчања напустио, да би пошао за гласом позива аскете. Ако је нпр. била ружна као ноћ, одлука стидљивог младожење губи најмање половину узвишености. Онако како ствар стоји с краљевићем Нандом, Алексејевим будистичким братом, старијим од њега неколико векова! И Нанда се одриче света, али пре него што је до тога дошло, видимо, како се забавља у ложници с најлепшом земаљском женом. Лукави песник Ашвагоша знао је, ако је свет окрутна замка, да та замка мора имати своје илузорне чари. И, насликао их је с таквим познавањем и чулним задовољством, које ћемо срести тек у каснијим индијским скулптурама. Велика филозофска полемика Нанде и Буде о ништавности живота одиграва се у прекрасним пејзажима, међу бујним растињем, под небом испуњеним птицама. Ашвагоша,

премда ме није преобратио у будизам, уверио ме је да је велики уметник, или такав, да себи ништа не олакшава. Песник нижег калибра сместио би дискусанте у пустињу, која зјапи ништавилком. Ашвагоша је по свој прилици живео на прелому I и II века наше ере. Своје поеме писао је на високом санскриту. Са тог језика Анџеј Гавроњски је превео извесне фрагменте. Превод, с обзиром на то да је у питању научник, сигурно је садржински веран, али узевши у обзир да је рађен пре 40 година има извесних младопољских елемената, који сведоче о преводиочевом ранијем формирању. Основни проблем ми представљају неодговарајуће риме, које би требало да буду некакав еквивалент непреносивог мајсторства оригинала на наш језик. Нажалост, догодило се обрнуто, снизиле су лет тамошње поезије.



(Пјер Жанен, *Трговци у XVI веку*. Превела с француског: Елигија Бонковска. Варшава, Читалац, 1967)

Било је много авантуристичких романа о витезима луталицама, док о трговцима луталицама, колико знам, није било ниједног... Међутим, чак просечан трговац доминирао је над просечним племићем бројем и шароликошћу договорштина, неминовношћу животног ризика и иницијатива. Већ то, да је морао да путује више, чешће и даље, излагало га је непрестаним, разноврсним опасностима. Испловљавање брода из луке с робом никада се није могло тачно предвидети. У време Тројанског рата чекало се на повољан ветар, толико да Ифигенија није убијена. Такође се никада није знало да ли ће роба допловити на одређено место и да ли ће уопште допловити. Додајмо томе још и неизвесност компанија и ризике с клијентелом, која будући имућнија, бивала је мање солидна. Коначно и ужасан страх од пакленог огња, јер је Католичка црква забрањивала многе трансакције. Успех калвинизма међу трговцима изазван је у приличној мери тиме што нова вера није осуђивала позајмице новца уз проценат.

Жаненова књига, која нам говори о свему томе, поседује и извештај недостатак. Можда недопустиво не посе-

дујем одређено знање, јер не знам шта су у ствари 700 000 флорена, 300 дуката, 95000 ливра или 50 солда. Писац не објашњава међусобне односе монетарних јединица, нити њихову ондашњу куповну моћ. Састављање макар малог ценовника – наравно да је то тешко, с обзиром на нестабилност цена у том бурном веку – веома би помогло машти. Не захтевам прерачунавање на примеру мантила од синтетике – довољно би било на примеру сукнених кабаница. Желела бих да знам колико су коштали коњ, буре соли, скроман топ и величанствен топ. Утехе ради, књига има лепе репродукције старих гравира и фресака, којима издавач није ускратио пристојан папир.



(Нгујен Ду, *Накиѝ од нефриѝа*. Превео: Роман Колоњецки. Варшава, РАХ, 1966)

Наслов оригинала гласи *Ким Ван Киеу*. То су једноставно имена тројице јунака тог вијетнамског епа, који се сматра националним ремек-делом, које се убраја у велику класику. Сматрам да у својој земљи не треба препакивати тако драгоцену робу. Било би нам непријатно, када би *Историја Трисѝана и Изолде*, са којом издавач упоређује вијетнамску поему, фигурирала изван Европе, нпр. као *Омашка слушкиње*. Према томе неби требало да буде *Накиѝ од нефриѝа*, већ осећајна Ким, блага Ван и лепа, али веома несрећна Киеу требало би да се нађу на корицама књиге. Писац Нгујен Ду живео је на размеђи XVII и XIX века. Радњу поеме позајмио је из кинеских хроника, али ју је пренео на територију своје отаџбине, дотерао, психолошки обогатио и придао јој дубљи морални смисао. То још увек није роман у савременом значењу, већ бајка, у којој се идеализовани јунаци боре у реалистички насликаном свету. Њихови карактери поред најгорих изгреда судбине још увек остају непроменљиво кристални, међутим то нам се не чини досадно, јер у том кристалу светлуца толико деликатних осећања, толико колебања најбоље врсте...

Још увек премало познајемо књижевност Далеког истока, а што је још тужније, немамо преводе из прве руке. Овај превод је с француског језика, с језика на који је тешко навићи се у погледу стилских посебности. Тако да је штета још већа када нас увод непрецизно информише о форми оригинала.



(Игор Белза, *Михаил Клеофас Огињски*. С руског превео: Стефан Прус-Вјенцковски. Краков, Музичко издавачко предузеће, 1967)

Огињски је написао, као што је познато, полонезу Огињског. А можда је и мазурка Домбровског мазурка Огињског. Игор Белза сматра то веома вероватним, што доста значи, јер тај руски музиколог савршено познаје епоху, а пољском музиком се бави годинама и од срца. То проистиче из његових ширих интересовања, односно из студија музике словенских народа. За ту музику желео је да пронађе посебну формулу. Одређену врсту узбудљивог интервала предлагао је да се назове „словенска кварта“. Да ли би постојање те кварте помогло да се словенска композиција разликује од несловенске, не знам и на срећу – због некомпетентности – не морам да заузмем тај став... Али зато могу да тврдим да књига о Огињском оживљује многе детаље из његовог заборављеног живота. Тај скупштински посланик, дипломата, просветни радник (како би се данас рекло), кошћушковски устаник³ и

³ Тадеуш Кошћушко (1746–1817), пољско-литвански војсковођа и борац за слободу, 1794. подигао устанак против Русије, који су Пољаци изгубили, провео у заробљеништву у Русији до 1796. 1979. посетио Америку и Париз,

такорећи јакобинац, умро је у емиграцији као (додуше) сенатор Царске Русије, мада прилично проблематичан сенатор, који је објавио своја сећања. У том животу налази се и комедијско-романтичарски сиже. Михаил Клеофас боравећи у Бечу под тајним именом, одржавао је блиске односе са својом венчаном женом Огињском, због чега је дошло до салонског бојкота те даме као неморалне жене. За савременике композиције Огињског биле су „меланхоличне и заносне“. Жалили су само што његове полонезе нису за игру. Онај ко је дочекао Шопена, схватао је озбиљност таквих преседана. Споменик Огињском налази се у Фиренци. Нису га подигли „захвални земљаци“ већ „ихор cum lacrymis“. Као да је у томе било неког предосећања, да ће загробни живот тећи без веће буке...

после тога живео и умро у Швајцарској, његови посмртни остаци налазе се на Вавелу, у крипти у којој су сахрањени пољски краљеви. (Прим. прев.)